

PARALELE HISTORYCZNE MIĘDZY ŹRÓDŁAMI LITEWSKICH I POLSKICH PIEŚNI LUDOWYCH I PERSPEKTYWA BADAŃ PORÓWNAWCZYCH

Rimantas Sliužinskas

ABSTRACT

The article is devoted to the results of ethno-musicological research on historical parallels between the publication and studies of Lithuanian and Polish folk songs. Lithuanian and Polish folk songs represent significant integral part of the musical folklore of those nations. They reflect common national and regional features of the world outlook and the mode of artistic expression of the folklore performers in different countries. Both Lithuanian and Polish folk songs have been published in different publications starting with the 18th century, and from the 19th century they started appearing in reputable many-volume collections of songs. Those were abundant, diverse, and manifold folklore materials that have been an independent object of research for several centuries. However, comparative studies of folk songs of both nations, of their lyrics and melodies, represent a totally new field of study.

KEY WORDS: Lithuanian and Polish folk songs, musical folklore, national features, regional features, traditional world outlook, folklore publications, collections of folk songs, comparative studies.

ANOTACIJA

Straipsnyje pateikiami nauji lyginamųjų etnomuzikologinių tyrimų rezultatai apie istorines lietuvių ir lenkų liaudies dainų publikacijas bei jų tyrimus. Tiek lietuvių, tiek ir lenkų liaudies dainos sudaro ženkliai šių tautų muzikinio folkloro dalį. Jos atskleidžia būdingus nacionalinius bei regioninius liaudies dainų perteikėjų muzikinio mąstymo, pasaulėžiūros ir estetinio suvokimo bruožus. Abiejų šalių ir tautų liaudies dainos buvo pradėtos užrašinėti bei publikuoti tuo pačiu istoriniu laikotarpiu – XVIII a. pabaigoje. XIX a. prasidėjo aktyvus lietuvių ir lenkų liaudies dainų rinkinių publikavimo tarpsnis. Taigi jau beveik du šimtmečius tęsiasi šių tautų specifinių liaudies dainų melodikos ir poetinių tekstų ypatybių studijos, įgalinančios pradėti ir išsamius lyginamuosius lietuvių ir lenkų liaudies dainų bruožų tyrimus.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: lietuvių ir lenkų liaudies dainos, muzikinis folkloras, tautinės ypatybės, regioninės ypatybės, tradicinė pasaulėžiūra, tautosakos publikavimas, liaudies dainų rinkiniai, lyginamieji tyrimai.

*Prof. Dr. Rimantas Sliužinskas, Klaipėda University
Institute of Baltic Sea Region History and Archaeology
Tilžės str. 13, LT-91251 Klaipėda, Lithuania
E-mail: risli@delfi.lt*

Litewskie i polskie pieśni ludowe – to jedna z najważniejszych części składowych folkloru muzycznego obu narodów. Odzwierciedlają one zarówno ogólnonarodowe, jak i lokalne formy wyrazu artystycznego oraz cały światopogląd informatorów z tych krajów. Zarówno litewskie, jak i polskie pieśni ludowe już od XVIII w. były ogłaszane w różnych wydawnictwach, od XIX w. – wydawane w postaci wielotomowych śpiewników. Jest to bogaty, różnorodny i wielowarstwowy materiał folklorystyczny, badany już od kilku stuleci. Studia porównawcze pieśni ludowych obu narodów, ich tekstów oraz melodii – to z kolei nowa dziedzina.

Podobna sytuacja jest uwarunkowana obiektywnymi przyczynami historycznymi. Litewska etnomuzykologia jest stosunkowo młoda. Zbiory pieśni ludowych oraz badania z pierwszej połowy XIX w. (zob.: Rhesa 1825; Stanevičius 1829; etc.) nie urastają do rangi prac porównawczych. Ich wartość polega na ogłoszeniu materiału faktograficznego oraz zapoczątkowaniu procesu poznawania cech ogólnych tekstów oraz melodyki pieśni ludowych. Przekładów tekstów na język niemiecki oraz ich publikowania, poczynając od drugiej połowy XIX w. (zob.: Nesselmann 1853; Bartsch 1886-1889; etc.), też jeszcze nie można uznać za studia porównawcze. Znaczenie tych

publikacji polega na stworzeniu możliwości zapoznania się z litewskimi pieśniami ludowymi naukowcom-folklorystom z innych krajów Europy. Początki badań nad lokalnymi właściwościami melodyki oraz poetyki pieśni przypada dopiero na pierwszą połowę XX wieku (zob.: Čiurlionis 1910:53-83; Petrauskas 1909; Brazys 1920; 1924:190-238; Sabaliauskas 1911; 1916; później – Slaviūnas 1958-1959; Čiurlionytė 1938; 1955; 1969; 1999 i in.). W drugiej połowie XX w. dokonania litewskich muzykologów w ukazywaniu swoistych właściwości pieśni ludowych Dzuków (zob.: Četkauskaitė 1981), Żmudzinów, mieszkańców Aukštoty (zob.: Burkšaitienė, Krištopaitė 1990), Suwalszczyzny czy Małej Litwy są szczególnie duże. Z drugiej strony, badania porównawcze między folklorem litewskim a ludowym melosem narodów sąsiednich w owym czasie jeszcze nie były prowadzone. Uważam, że do tego zabrakło nie tylko potencjału naukowego, ale też realnych możliwości głębszego poznania materiału Nielitewskiego. Badania pieśni ludowych litewskich i białoruskich do dziś pozostają fragmentaryczne (zob.: Razmukaitė 1976:79-90), mimo iż na Litwie są dobrze znane zbiory śpiewów ludowych tego kraju. W okresie sowieckim nie została podjęta współpraca ze znanymi białoruskimi etnomuzykologami (L. S. Mucharinskaja, Z. Možeiko i in.), obecnie zaś możliwości utrzymywania kontaktów ze wschodnimi sąsiadami stają się jeszcze bardziej problematyczne. Podobnie fragmentaryczne są badania porównawcze pieśni litewskich i łotewskich. Częściej publikacje przygotowują Łotwowie, nie zaś Litwini naukowcy (zob.: Muktupavels 2000:388-405; 2001:35-37; Boiko 1992:61-81; 1992a:218-236; 1996; 2000:1-8). Na swoją kolej czekają też badania pieśni ludowych litewskich i rosyjskich, ukraińskich, czeskich, słowackich oraz wielu innych narodów.

Związki między ogłaszaniem oraz badaniem litewskich pieśni ludowych a pracami polskich historyków i działaczy kultury mają charakter wyjątkowy. Historyczne kontakty obu narodów oraz krajów warunkowały podobną sytuację. Polskie źródła historyczne dostarczają jednych z najwcześniejszych informacji o litewskich pieśniach ludowych oraz ich właściwościach. Warto wspomnieć uwagi J. Długosza (1415-1480) dotyczące litewskich (jaćwińskich) pieśni historycznych, zawarte w dziele „Historia Polonica” (zob.: Kraszewski 1847:294). M. Miechowita (1456-1523) w książce „Tractatus de duabus Sarmatiis”, wydanej w 1517 r. w Krakowie, pisze że w jego czasach Litwini śpiewali „smutną pieśń” o zamordowaniu w 1440 roku wielkiego księcia litewskiego Zygmunta (zob.: Čiurlionytė 1969:7-8). Duże znaczenie dla badań litewskich pieśni ludowych ma historyczne dzieło M. Strykowski (1547 – po 1586) „Kronika” (Strykowski 1582, zob.: Čiurlionytė 1969:8), w którym obok cennych materiałów dotyczących przeszłości Litwy zawarte są ważne dla folklorystyki informacje o historycznych litewskich pieśniach ludowych. Autor wspomina, że Litwini chłopcy śpiewali pieśń o księciu Gurdzie Gentvilaitisie Giedraitisie, który odznaczył się w 1362 r. broniąc przed Krzyżakami zamku kowieńskiego. Strykowski znał język litewski i mógł porozumieć się z litewskimi chłopami, dlatego w „Kronice” opisał obrzędy, w których rozbrzmiewały pieśni, niektóre instrumenty muzyczne, a także zwyczaj witania książąt śpiewami (zob.: Čiurlionytė 1969:8).

J. Čiurlionytė trafnie zauważa, że:

... w źródłach historycznych XVI w. mało jest zainteresowania innymi litewskimi pieśniami ludowymi. Najbardziej pobudzały wydarzenia polityczne, zwłaszcza Unia Lubelska z Polską (1569), przeciwko której była wrogo nastawiona duża część szlachty litewskiej. W celu udowodnienia swoich praw do państwowej samodzielności, na wszelkie sposoby pobudzała ona do badania historycznej przeszłości Litwy. (...) Po zawarciu unii z Polską, zmalało zainteresowanie historią Litwy oraz twórczością ludową. Litwini bojarzy, po otrzymaniu takich samych

przywilejów jak szlachta polska, zaczęli naśladować polskie zwyczaje i szybko poddali się wpływowi obcej kultury. (Čiurlionytė 1969:8-9)

Poziom litewskiej świadomości narodowej do początku XIX w. określany jest jako niebezpiecznie niski. Związki folklorystki z Polską również nie wyróżniły się niczym szczególnym. Można podkreślić jedynie fakt, że zarówno szlachta polska, jak i litewska, uciskająca chłopów, działała wspólnie z władzami carskimi i tłumiała walkę o zniesienie pańszczyzny. Dopiero po umocnieniu się ruchu wyzwolenia narodowego ponownie odrodziło się zainteresowanie przeszłością Litwy, językiem, etnografią i folklorem. Na terenie Wielkiej Litwy najsilniejsze przejawy tego ruchu miały miejsce w Wilnie. Ważnym centrum zainteresowania litewskim dziedzictwem kulturalnym stał się w owym czasie ściśle związany z polską kulturą Uniwersytet Wileński. Zaczęto organizować ekspedycje krajoznawcze, w których razem z Litwinami brała udział również inteligencja polska z uniwersytetu – profesorowie i studenci. Przeszość historyczna Litwy, folklor stały się źródłem twórczości pisarzy i poetów: A. Mickiewicza, J. I. Kraszewskiego, Wł. Syrokomli. Litewsko-polskie związki kulturalne stały się dość ściśle, popularyzowano litewską folklorystykę zarówno w języku litewskim, jak i polskim. J. Čiurlionytė zauważa, że po nieudanym powstaniu 1831 r., zamknięciu w 1832 r. przez władze carskie Uniwersytetu Wileńskiego:

... jego wychowankowie dalej pracowali w różnych dziedzinach nauki, pozostawiając cenne badania z historii, etnografii, folkloru, mitologii. W prasie periodycznej znowu zaczęły ukazywać się przekłady litewskich pieśni ludowych na język polski, często były zamieszczane również oryginały. W 1844 r. w Poznaniu w opracowaniu K. Brzozowskiego ukazał się zbiór „Pieśni ludu nadniemeńskiego z okolic Aleksoty”, zawierający 51 pieśń, przetłumaczoną na język polski, w tym 8 pieśni z litewskimi tekstami i melodiami (Čiurlionytė 1969:28).

W tym samym roku P. Zatorski w swojej książce „Witold nad Workslą” ogłosił dużą część zbioru pieśni L. Rėzy z 1825 r., w przekładzie na język polski.

Wspomnieć należy też prace folklorystyczne oraz etnograficzne L. Jucewicza (1813-1846), znanego jako Ludwik z Pokiewia, ogłoszone w języku polskim. Najważniejszą z nich jest „Litwa pod względem starożytnych zabytków, obyczajów i zwyczajów” (Jucewicz 1846; Čiurlionytė 1969:28-29). Praca zawiera wiele informacji etnograficznych, drobiazgowo opisy obrzędów weselnych, obyczajów, tańców i zabaw, instrumentów muzycznych, przykłady pieśni.

W wydawanym w Wilnie piśmie „Athenaeum” w 1844 r. została opublikowana praca J. I. Kraszewskiego „Dainos. Pieśni litewskie”. Autor zawarł w niej istotne spostrzeżenia dotyczące folkloru litewskiego, podkreślił wagę wszechstronnych badań folklorystycznych, wiążąc je z rozwojem historycznym kultury narodu.

Po stłumieniu powstania 1863 r., w 1864 r. rząd carski w Wielkiej Litwie wydał zakaz druku pism litewskich czcionką łacińską. Przez cztery dziesięciolecia, do zniesienia zakazu w 1904 roku książki litewskie wydawano za granicą, tajnie dostarczano na Litwę i tu rozpowszechniano. W tym okresie w drukarniach Polski zostało wydanych wiele ważnych prac z zakresu litewskiej folklorystyki muzycznej końca XIX w. Tak np. w Akademii Umiejętności w Krakowie w 1900 r. Antoni i Jan Juszkiewiczowie ogłosili 1785 litewskie melodie ludowe (Juszkiewicz 1900) (teksty ukazały się w Kazaniu, w r. 1880-1883, zob.: Juška 1880-1882; 1883), z tekstem pierwszej strofy pod nutami. W pracy nad wydaniem melodii wzięli udział wybitni polscy naukowcy: O. Kolberg, I. Kopernicki, Z. Noskowski. Przedmowa do zbioru, w której poza niezwykłym entuzjazmem redaktorów oraz fascynacją litewskimi melodiami, odbiło się poczucie odpowiedzialności i

poważne podejście do pracy, została zamieszczona nie tylko w języku polskim, ale też niemieckim. Po litewsku, niestety, ani słowa.

W drugiej połowie XIX w. notuje się znaczny wzrost zainteresowania litewską twórczością ludową. Wraz z ukazującym się coraz bogatszym materiałem repertuarowym pieśni, zwiększał się również zakres badawczych prac naukowych, poświęconych folklorystyce. Litewskimi pieśniami ludowymi zaczęli interesować się nie tylko polscy naukowcy, ale też rosyjscy, czescy i in.

W dziedzinie litewskiej folklorystyki duże osiągnięcia ma wieloletni wydawca pisma „Lud”, wybitny polski folklorysta i muzykolog Oskar Kolberg (1814-1890). W 22 tomach wspomnianego wydawnictwa został zamieszczony materiał folklorystyczny i etnograficzny różnych narodów. Kolberg zainteresował się również litewskimi pieśniami ludowymi, poświęcił im kilka swoich prac. Wykorzystując pieśni opublikowane wcześniej przez P. Zatorskiego i K. Brzozowskiego, a także te, które otrzymał od kilku innych osób, w 1847 roku ogłosił pierwszy zbiorek litewskich pieśni ludowych (Kolberg 1847:93-107). Składa się na niego 15 melodii, 11 tekstów w języku litewskim i polskim, uwagi wstępne i końcowe. Kolberg nie znał języka litewskiego (Armon 1957:432; cyt. za: Čiurlionytė 1969:37), dlatego najwięcej uwagi poświęcił melodiom. Próbował dokonać ich charakterystyki, podkreślając pewne rzekome ich podobieństwo z melodiami polskimi, słowiańskimi, niemieckimi, a nawet włoską cantileną. Podobna charakterystyka pojawiła się dlatego, że w owym czasie Kolberg znał zaledwie kilka przypadkowych pieśni, pozbawionych cech, właściwych dla melodyki litewskiej (cyt. za: Čiurlionytė 1969:37).

J. Čiurlionytė pisze:

W kalendarzu J. Jaworskiego z 1856 r. O. Kolberg ogłosił 4 teksty litewskich pieśni ludowych oraz 3 melodie. Chcąc dogłębniej zapoznać się z melodiemi ludowymi, w 1860 r. udał się do Gubernii Augustowskiej (później – Suwalskiej), która w owym czasie wchodziła w skład Polski. Wynikiem tej wyprawy był wydany w 1879 r. zbiór śpiewów ludowych, w którym zamieszczono teksty 76 pieśni w języku litewskim i polskim oraz 59 melodii [zob: Kolberg 1879:167-230 (R.S.)]. Większa część melodii zamieszczonych w tym zbiorze (41), jak podkreślono w przedmowie, została zapisana przez samego zbieracza w 18 wsiach. W taki sposób w poszczególnych miejscowościach zapisał jedynie po jednej lub dwie pieśni z melodią. Zrozumiałe jest, że posiadając tak niewielką liczbę melodii, Kolberg nie mógł dokonać głębszej ich analizy ani uogólnienia. Dlatego w danym zbiorze ograniczył się jedynie do pewnych uwag, dotyczących melodii, całą uwagę skupiając na tekstach, które były najczęściej wówczas ogłaszanym materiałem folklorystycznym. Zdaniem Kolberga, litewskie pieśni ludowe mają zwolnione tempo; dla wielu z nich charakterystyczne jest metrum 3/4, niektóre przypominają menuety czy polonezy. Część melodii, jak podkreśla Kolberg, przysłała z Polski, Rosji (od Krywiczów) oraz Niemiec (Čiurlionytė 1969:37-38).

Oskara Kolberga możemy nazwać pierwszym naukowcem, który metodą porównawczą badał właściwości litewskich pieśni ludowych oraz pieśni innych narodów. Mimo nie dość dokładnych i trafnych, z dzisiejszego punktu widzenia, wniosków, jego uwagi są cenne w historycznym aspekcie rozwoju folklorystyki. J. Čiurlionytė tak ocenia zasługi naukowca:

Jeżeli uwagi Kolberga dotyczące melodii nie mają większego znaczenia, to wypowiedzi dotyczące tekstów pieśni mają wartość naukową. Jako znawca folkloru wielu narodów w swojej pracy stosował metodę porównawczą. Wykorzystując zbiory litewskich pieśni ludowych (Rėzy, Neselmana, Daukantasa (Dowkonta), Jucewicza i in.), przetłumaczonych na języki obce, Kolberg porównywał folklor litewski, tradycyjne obrazy artystyczne z folklorem innych narodów, zwłaszcza słowiańskich, ukazując paralele, wzajemne związki i zapożyczenia (Čiurlionytė 1969:38).

Zasługi O. Kolberga dla litewskiej folklorystyki drugiej połowy XIX w. są niezwykle duże. Jego prace zasłużenie mogą być porównywane z dokonaniem L. Rhesy, Ch. Bartschasa, innych wybitnych badaczy folkloru litewskiego danego okresu.

Należy też wspomnieć artykuł jeszcze jednego polskiego naukowca i kompozytora, Z. Noskowskiego (1846-1909), zamieszczony we wstępie do zbioru melodii pieśni ludowych A. Juszkiewicza 1900 roku (zob.: Juszkiewicz 1900). Zdaniem J. Čiurlionytė, jest to zwięzła charakterystyka litewskich melodii ludowych, w której obok określenia zestrojów, rytmiki i metrum znajdujemy też nowe elementy. Porównując melodie litewskich i polskich pieśni ludowych, Noskowski zauważa, że rytmika tych ostatnich jest znacznie bogatsza, podczas gdy litewskie pieśni ludowe przewyższają polskie pod względem różnorodności zestrojów. Specyficzną cechą litewskich pieśni ludowych, zdaniem Noskowskiego, jest rytm 3/4, który niekiedy tak wpływa na strukturę melodii, że układa się ona w trzytaktowe jednostki rytmiczne jego zdaniem, niezwykle rzadko pojawiające się w muzyce ludowej (Čiurlionytė 1969:61). Podobne wnioski Z. Noskowskiego w wielu wypadkach nie są prawdziwe. Słusznie zauważa różnorodność struktury zestrojów litewskich pieśni ludowych, myli się jednak, charakteryzując rytmiczne sekwencje litewskiej melodyki. Metrum 3/4 jest niewątpliwie właściwe dla polskiego melosu, podczas gdy rytmika litewskich pieśni ludowych w żadnym wypadku nie ogranicza się do niego. Znane są zarówno trzyczęściowe, jak i dwu czy cztero, jak i mieszane i zmienne sekwencje rytmiczne o najprzeróżniejszych elementach składowych.

W 1910 roku ukazał się obszerny artykuł M. K. Čiurlionisa (1875-1911) „Apie muziką” (*O muzyce*) (Čiurlionis 1910), w którym autor dążył do uzasadnienia znaczenia muzyki ludowej w rozwoju narodowej muzyki zawodowej. Tu również dostrzegamy elementy analizy porównawczej litewskich i polskich pieśni ludowych. Według J. Čiurlionytė, porównując litewskie melodie ludowe z melodiami innych narodów, Čiurlionis zauważył, że istnieją melodie „wędrujące”, które nie jest trudno usłyszeć w śpiewach nie tylko litewskich, ale też niemieckich, polskich, ukraińskich czy rosyjskich. Nie są one liczne, jednak szybko się rozprzestrzeniają i są lubiane przez śpiewaków ludowych różnych krajów. Ostrej krytyki M. K. Čiurlionisa doczekała się ówczesna twórczość młodych kompozytorów, nie znających melosu litewskich pieśni ludowych. Dobrze zapoznany z polską, rosyjską, niemiecką, włoską muzyką popularną, zauważa, że:

... szczególnie niepożądany i niebezpieczny jest wpływ polskiej mieszczańskiej (nie ludowej) salonowej, popularnej pieśni patriotycznej, a także pieśni religijnych (Čiurlionytė 1969:66).

Przytaczając konkretne zapożyczenia z polskich romansów i pieśni patriotycznych, Čiurlionis pokazuje, że zupełnie nie przystają one do ogólnego charakteru litewskich pieśni ludowych oraz istotnych ich właściwości.

Jako przykład podobnego zapożyczenia M. K. Čiurlionis podaje litewską pieśń „Eina garsas nuo rubežiaus” (a) do słów Maironisa, której początek przypomina melodię polskiej pieśni patriotycznej „Jeszcze Polska nie zginęła” (b) (Čiurlionis 1910:310, cyt. za: Čiurlionytė 1969:66):

a)

b)

W swoim artykule Čiurlionis proponuje młodszym muzykom wyśpiewanie od początku do końca całego czterotomowego zbioru litewskich pieśni ludowych A. Juszkiewicza z melodiami 1900 roku (zob: Juszkiewicz 1900). Twierdzi, że:

... pozwoli to odczuć sensowność pieśni ludowych i ich istotę, a także zrozumieć nieścisłości redakcyjne Z. Noskowskiego (Čiurlionis 1910; cyt. za: Čiurlionytė 1969:67)

J. Čiurlionytė uogólnia:

Wysoko oceniając ogromny trud tego wybitnego polskiego muzyka zawodowego (swojego nauczyciela) włożony w przygotowanie do druku zawyłych zapisów melodii dokonanych przez A. Juszkiewicza, Čiurlionis jednocześnie wyraża krytyczne uwagi dotyczące ich redakcji. Trafnie wskazuje niedokładny podział metryczny melodii, a także dziwne kadencje końcowe, które wydają mu się wymyślone przez samego redaktora (Čiurlionytė 1969:67).

Čiurlionis obiektywnie ocenia tę sytuację, rozumie, że:

... stało się tak nie dlatego, że nie istniały dobre chęci, ale dlatego, że żaden z owych redaktorów [Polacy: O. Kolberg i Z. Noskowski – R.S.] nie znali (...) pieśni litewskich, naszego języka też przecie nie znali ... (Čiurlionis 1910; cyt. za: Čiurlionytė 1969:67).

W okresie późniejszym, w pierwszej połowie XX w. (do 1940 r.) w związkach folklorystyki muzycznej polskiej i litewskiej nie dostrzegamy faktów aktywnej współpracy. Podobnie niewiele danych posiadamy o kontaktach zawodowych litewskich etnomuzykologów z polskimi kolegami w okresie sowieckim (1940-1990).

Związki litewskich i polskich etnomuzykologów na nowo zaczęły kształtować się po odzyskaniu przez Litwę niepodległości, po roku 1990. Po odsłonięciu „żelaznej kurtyny” litewscy naukowcy zaczęli otrzymywać zaproszenia do uczestnictwa w konferencjach organizowanych przez różne międzynarodowe organizacje, zajmujące się badaniem muzyki etnicznej (International Council for Traditional Music, ICTM; European Seminar for Ethnomusicology, ESEM; etc.). Wytworzyły się obiektywne warunki do współpracy, w tym z najbliższymi sąsiadami – polskimi etnomuzykologami, których prace w ciągu całego półwiecza były na Litwie słabo znane.

Najwybitniejsi współczesni polscy etnomuzykolodzy – prof. Anna Czekanowska, prof. Jan Stęszewski, prof. Ludwik Beliański – wyrażają zainteresowanie pracami litewskich etnomuzykologów, chętnie dzielą się swoim doświadczeniem w pracy naukowej, zapraszają litewskich etnomuzykologów do badań zbiorów największych archiwów folkloru muzycznego w Polsce, odwiedzania ośrodków badawczych oraz naukowych w Warszawie, Poznaniu, Lublinie, innych

miastach. Litewscy etnomuzykolodzy średniego i młodszego pokolenia (prof. dr. hab. R. Apanavičius, prof. dr. R. Sliužinskas, doc. dr. R. Astrauskas, doc. dr. D. Račiūnaitė-Vyčiniene, dr. R. Ambrazevičius, doc. dr. D. Urbanavičienė, dr. G. Kirdienė, dr. A. Nakienė, dr. R. Žarskienė i in.) nawiązali bezpośrednie kontakty z pracownikami Instytutu Muzykologii Uniwersytetu Warszawskiego (prof. dr. hab. P. Dahlig), Zakładu Etnomuzykologii Instytutu Sztuki Polskiej Akademii Nauk (dr. E. Dahlig-Turek, dr. Z. Przerembski, dr. S. Żeranska-Kominek), lubelskiej Fundacji Kresy (Monika Maminska), Katedry Muzykologii Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu (prof. dr. hab. B. Muszkalska) itd.

Osobną i szczególnie aktualną perspektywą badań porównawczych zarówno litewskiego, jak i polskiego materiału folklorystycznego jest poszukiwanie dalszych jego związków w pokładach ludowej twórczości muzycznej narodów sąsiednich i dalszych. Przede wszystkim należałoby zainteresować się wariantami melodyki oraz tekstów pieśni ludowych narodów słowiańskich, pokrewnych polskiej tradycji (Białorusinów, Ukraińców, Rosjan, Czechów, Słowaków, Bułgarów, Słoweńców, Chorwatów, Serbów itd.).

Każde nowe nagranie pieśni spiewanej po litewsku czy polsku dostarcza coraz więcej informacji do badań porównawczych. Po zapoznaniu się z nowym materiałem jednego narodu, rodzi się potrzeba poszukiwania podobieństw w folklorze innego. Jest to nieskończony proces, który w przyszłości pozwoli na wyciągnięcie bardziej wyczerpujących i głębszych wniosków. Na danym etapie z wnioskami zmuszony jestem obchodzić się ostrożnie – w wielu wypadkach mają one charakter hipotetyczny, wymagają bardziej wyczerpujących studiów porównawczych (zob: Krupowies 1998:145-153; 1999:217-232; 1999a; 2000; Sliužinskas 2003:57-68; 2004:75-82; 2004a:237-263; 2004b:186-198; 2005:217-230; itd.).

Charakter pieśni zarówno obrzędowych, jak i nieobrzędowych, śpiewanych po litewsku czy po polsku jest niewątpliwie uwarunkowany trybem życia, tradycyjnymi zwyczajami informatorów, całym kontekstem socjokulturowym ich rodzin oraz życia codziennego i świąt całej wspólnoty.

Określenie geograficznych granic (arealu, regionu) występowania identycznych pod jakimikolwiek względami polskich i litewskich pieśni ludowych nie jest proste. Po stronie litewskiej są to przede wszystkim polskojęzyczne lub dwujęzyczne (litewsko-polskie) okolice historycznej Wileńszczyzny, region pogranicza litewsko-polskiego. Z drugiej strony, związki zachodzące między melodyką czy tekstem poszczególnych litewskich i polskich pieśni ludowych mogą być niepowiązane pod względem geograficznym – jedne z nich zostały zapisane w głębi Polski, inne – po stronie litewskiej, w dużej odległości od historycznie powiązanych litewsko-polskich regionów etnograficznych.

Kwestia okresu historycznego związanego z występowaniem kontaktów między litewskimi i polskimi pieśniami ludowymi oraz ich rozwojem – to bodajże najbardziej złożony problem, wymagający dodatkowych badań historycznych oraz etnograficznych. W celu jego rozwiązania konieczne jest również zbadanie przez antropologię socjokulturową trybu życia obu narodów.

Etnomuzykologiczne badania porównawcze litewskich i polskich pieśni ludowych pozwalają na sformułowanie następujących wniosków:

- większość litewskich i polskich pieśni ludowych odznacza się jednakowym systemem myślenia muzycznego ich informatorów;
- charakterystyczne są dla nich diatoniczne zestroje, wyraźna metryczna struktura melodii;

- pieśni ludowe obu narodów charakteryzują analogiczne cechy systemu wariantowości i inwariantowości muzycznej;
- w wielu przypadkach identyczne są parametry składu gatunkowego pieśni ludowych śpiewanych po litewsku i polsku (kontekstu ich wykonania);
- litewskie i polskie warianty poszczególnych typów melodii mogą być identyczne zarówno całościowo, jak i fragmentarycznie – w granicach poszczególnych intonacji, motywów czy fraz;
- identyczne melodie w poszczególnych przypadkach mogą być śpiewane zarówno do analogicznych, jak i całkowicie różnych tekstów;
- Identyczność tekstów oraz fabuł litewskich i polskich pieśni ludowych przybiera następujące formy:
 - identyczne fabuły tekstów (ich warianty), śpiewane na identyczne melodie;
 - identyczne fabuły tekstów (ich warianty), śpiewane na różne melodie;
 - identyczne poszczególne fragmenty tekstów, śpiewane zarówno na identyczne, jak i różne melodie;
- identyczne tło wydarzeń poetyckich o charakterze ogólnym, analogiczni bohaterowie;
- identyczne poszczególne symbole poetyckie.

References

- ARMON, Witold. Zainteresowania O. Kolberga folklorem litewskim. In *Lud*, t. 42, Wrocław, 1957, s. 432.
- BARTSCH, Christian. *Dainu balsai. Melodieen litauischer Volkslieder*. Heidelberg, 1886–1889, vol. 1–2.
- BOIKO, Martins. Sledy *Sutartinės* v Latvii. In *Pribaltijskij muzykovedtsheskij sbornik*. Vilnius, 1992, t. 4, s. 61–81.
- BOIKO, Martins. On the Interaction between Styles in Baltic Folk Music: *Sutartinės* Polyphonie and East Baltic Refrain Songs. In *European Studies in Ethnomusicology: Historical Developments and Recent Trends*. Eds. M.P. BAUMANN, A. SIMON, and U. WEGNER. Wilhelmshaven: Florian Noetzel Verlag, 1992(a), p. 218–236.
- BOIKO, Martins. *Die litauischen Sutartinės. Eine Studie zur baltischen Volksmusik*. Hamburg: SVL: PhD dissertation, University of Hamburg, 1996.
- BOIKO, Martins. On the Interaction of Styles in the Baltic Traditional Music: Baltic Polyphony and East Baltic Refrain Songs. In *Tiltai*, 2000, Nr. 3. Klaipėda: Klaipėdos universitetas, p. 1–8.
- BRAZYS, Teodoras. *Apie tautines lietuvių gaidas (melodijas)*. Tilžė, 1920.
- BRAZYS, Teodoras. Lietuvių liaudies daina vestuvėse. In *Tauta ir žodis*. Kaunas, 1924, t. 2, p. 190–238.
- BURKŠAITIENĖ, Laima; KRIŠTOPAITĖ, Danutė. *Aukštaičių melodijos*. Vilnius, 1990.
- ČETKAUSKAITĖ, Genovaitė. *Dzūkų melodijos*. Vilnius, 1981.
- ČIURLIONIS, Mikalojus. Apie muziką. In S. ČIURLIONIENĖ-KYMANAITĖ. *Lietuvoje*. Vilnius, 1910, p. 53–83.
- ČIURLIONYTĖ, Jadvyga. *Lietuvių liaudies melodijos*. Kaunas, 1938.
- ČIURLIONYTĖ, Jadvyga. *Lietuvių liaudies dainos*. Rinktinė. Vilnius, 1955.
- ČIURLIONYTĖ, Jadvyga. *Lietuvių liaudies dainų melodikos bruožai*. Vilnius, 1969.
- [JUCEWICZ, Ludwig]. *Litwa pod względem starożytnych zabytków, obyczajów i zwyczajów skreślona przez Ludwika z Pokiewia*. Wilno, 1846.
- [JUSZKIEWICZ, Antoni]. *Melodje ludowe litewskie, zebrane przez ś. p. księdza Antoniego Juszkiewicza*. Kraków, 1900, Cz. I-IV.
- JUŠKA, Antanas. *Lietuviškos dainos*. Kazan, 1880–1882, t. 1–3. II leid. Vilnius, 1954.
- JUŠKA, Antanas. *Lietuviškos svotbinės dainos*. Petropolyė, 1883, t. 1–2. II leid. Vilnius, 1955.
- KOLBERG, Oskar. O pieśniach litewskich i melodie do pieśni litewskich zebrał i na fortepian ułożył... In *Dzwon Literacki*, 1847, t. 3, z. 1–2, s. 93–107.
- KOLBERG, Oskar. Pieśni ludu litewskiego. In *Zbiór wiadomości do antropologii krajowej*. Kraków, 1879, t. 3, p. 167–230.
- [KRASZEWSKI, Jan I.]. *Litwa: starożytne dzieje, ustawy, język, wiara, obyczaje, pieśni, przysłowia, podania i t.d. przez J. I. Kraszewskiego*. Warszawa, 1847, t. 1.
- KRUPOVES, Marija. Lenkų liaudies dainos Lietuvoje. In *Tautosakos darbai*, Nr. 10(17). Vilnius, 1999, p. 217–232.
- KRUPOWIES, Maria. Polskie pieśni na Litwie ne tle sytuacji socjolingwistycznej i etnokułturowej. In *Kalbotyra*, 1998, Nr. 46 (2), p. 145–153.
- KRUPOWIES, Maria. *Polska pieśń ludowa na Litwie. Analiza filologiczna i etnomuzykologiczna*. Antologia. Maszynopis pracy doktorskiej w Bibliotece Instytutu Sztuki PAN. Warszawa, 1999(a).

- KRUPOWIES, Maria. *Polskie pieśni ludowe na Litwie*. Ogólnopolski Klub Miłośników Litwy. Warszawa, 2000.
- MUKTUPAVELS, Valdis. On some relations between kokles styles and contexts in the twentieth century. In *Journal of Baltic Studies*. Vol. 31, 2000, Nr. 4, Winter, p. 388–405.
- MUKTUPAVELS, Valdis. Kokles in the 20th century: Tradition versus modernization. In *Kankles of the Baltic sea nations: From a village house to a concert hall*. Vilnius: Institute of Ethnomusic Press, 2001, p. 35–37.
- NESELMANN, Georg H. F. *Litauische Volkslieder*. Berlin, 1853.
- PETRAUSKAS, Mikas. *Iš muzikos srities*. Chicago, 1909.
- RAZMUKAITĖ, J. Rytų džių (Adučiškio–Tverečiaus apylinkių) ir baltarusių dainų bendrumai ir skirtumai. In *Menotyra*, 1976, Nr. 6, p. 79–90.
- RHESA, Ludwig. *Dainos oder Lithauische Volkslieder*. Königsberg, 1825.
- SABALIAUSKAS, Alfonsas. *Apie žemių rytiečių lietuvių tautinę muziką ir muzikos instrumentus*. Vilnius, 1911.
- SABALIAUSKAS, Alfonsas. *Lietuvių dainų ir giesmių gaidos*. Helsinki, 1916.
- SLAVIŪNAS, Zenonas. *Sutartinės. Daugiabalsės lietuvių liaudies dainos*. Vilnius, 1958–1959, t. 1–3.
- SLIUŽINSKAS, Rimantas. Lietuvių ir lenkų liaudies dainų sąsajos: metodologiniai aspektai. In *Daina mūsų gyvenime*. Šiauliai: Šiaulių universitetas, 2003, p. 57–68.
- SLIUŽINSKAS, Rimantas. Lietuvių ir lenkų liaudies dainų sąsajos (istorinė mokslinių tyrimų problematika). In *Muzikologiniai diskursai: nuo choralo iki dodekatonikos*. Žurnalo „Tiltai“ priedas. Mokslo darbai, 2004, Nr. 21, p. 75–82.
- SLIUŽINSKAS, Rimantas. Pietryčių Lietuvos lenkų liaudies dainos. Tautinių mažumų tautosaka. In *Tautosakos darbai*, Nr. 20 (27). Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2004(a), p. 237–263.
- SLIUŽINSKAS, Rimantas. Lietuvių ir lenkų liaudies dainų lyginamieji tyrimai: problematika ir metodologija. In *Muzika muzikoje: įtakos, sąveikos, apraiškos*. IX lenkų ir lietuvių muzikologų konferencijos (Vilnius, 2003 10 10–11) knyga. Vilnius, 2004(b), p. 186–198.
- SLIUŽINSKAS, Rimantas. Lietuvių ir lenkų liaudies dainų sąsajos: rugiapjūtės giesmės. In *Baltai ir jų giminaičiai*. Žurnalo „Tiltai“ priedas, Mokslo darbai, 2005, Nr. 26. Klaipėda: Klaipėdos universitetas, p. 217–230.
- STANEVIČIUS, Simonas. *Dainos Žemaičių*. Vilniuje, 1829.
- STRYJKOWSKI, Maciej. *Kronika polska, litewska, żmódzka i wszystkiej Rusi*. 1582.

HISTORICAL PARALLELS BETWEEN THE PUBLICATION AND STUDIES OF LITHUANIAN AND POLISH FOLK SONGS

Rimantas Sliužinskas

Klaipėda University, Lithuania

Summary

Lithuanian and Polish folk songs represent significant integral part of the musical folklore of those nations. They reflect common national and regional features of the world outlook and the mode of artistic expression of the folklore performers in different countries. Both Lithuanian and Polish folk songs have been published in different publications starting with the 18th C, and from the 19th C, they started appearing in reputable many-volume collections of songs. Those were abundant, diverse, and manifold folklore materials that have been an independent object of research for several centuries. However, comparative studies of folk songs of both nations, of their lyrics and melodies, represent a totally new field of study.

The present situation has been caused by objective historical reasons. The history of the science of musicology in Lithuania is comparatively young. The early folk song collections and researches of the 1st half of the 19th C (L. Rėza, 1825; S. Stanevičius, 1829) were not yet ripe for comparative studies. Their value lies in the publication of the factographical material and the beginning of the studies of general properties of the poetic texts and melodic of folk songs. The translation of the texts into German in the publications of the mid- and late 19th C (G. H. F. Nesselmann, 1853; Ch. Bartsch, 1886-1889, and others) can not yet be called comparative studies. The publications are of considerable significance, as they allowed folklore researchers of other European nations to get acquainted with the Lithuanian folk songs. The research into the local peculiarities of the melodic

and poetics of songs started as late as the 1st half of the 20th C (M.K. Čiurlionis, 1910; M. Petrauskas, 1909; T. Brazys, 1920, 1924; A. Sabaliauskas, 1911, 1916; later Z. Slaviūnas, 1958-1959; J. Čiurlionytė, 1938, 1955, 1969, and others.). Over the second half of the 20th C, Lithuanian ethnomusicologists achieved a lot in the disclosure of the unique peculiarities of the folk songs of the Dzūkai (Southern Lithuanians) (Četkauskaitė, 1981), the Aukštaičiai (Highlanders) (L. Burkšaitienė, D. Krištopaitė, 1990), the Žemaičiai (Lowlanders), Suvalkiečiai, or Lietuvninkai from Lithuanian Minor. On the other hand, no preparations were made for the comparative studies with the neighbouring countries' folk songs. In my opinion, that was caused by a shortage of scientific potential and of the possibilities to get acquainted with non-Lithuanian materials. The research into Lithuanian-Belarusian songs was of an episodic character (J. Razmukaitė, 1976), although the folk song collections of that region had been well known in Lithuania. In the Soviet years, there was no active co-operation with the established Belarusian ethnomusicologists (L. S. Mucharinskaja, Z. Možeiko, and others), and at present, the possibilities of working together with the Eastern neighbours are getting even more problematic.

The present initial studies present just the beginning of a huge task. The scope of the material to be studied is increasing, as the possibilities open up to make use of the manuscripts stored in the folklore archives abroad, and increasingly more publications of different character keep appearing. Each new sound recording of a song sung in Lithuanian or Polish provides more information for comparative studies. The acquaintance with new materials of one nation serves as a stimulus for looking for the equivalents in the manifestations of folklore of another nation. This is an endless process that will contribute to much more thorough and profound research conclusions in the future. At this stage, I am cautious with my conclusions, as in many cases they are of a hypothetical character and demand for more exhaustive comparative studies.

In a number of cases, it is necessary to continue with the studies of the links between the melodic and poetic texts of the Lithuanian and Polish folk songs, and simultaneously juxtapose them with possibly analogous folklore materials of the neighbouring and more distant nations. First of all, it is worth paying attention to the contents of the melodic and poetic texts of the folk songs of Slavonic nations (Belarusians, Ukrainians, Czechs, Slovaks, Bulgarians, Slovenians, Croatians, and others) Later, comparative studies with the folklore materials of Scandinavian and different Western and Southern European countries might follow.

Gauta 2006 m. gruodžio mėn.